

**Discrepancies in the
Modernization of the
Romanian Economy**

DECALAJE ÎN MODERNIZAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

CONSTANTIN IONETE

This paper presents an analysis of the Romanian economy's evolution toward modernisation. After half a century of totalitarianism, the Romanian economy has drifted away from the target of modernisation. Since 1989 Romania has chosen the market economy as opposed to the previous command economy. Unfortunately, there are still great differences in development between Romania and the other East-European industrialized countries.

1. Sensul schimbărilor și decalajele social-economice

Transformările definesc societățile umane de la apariție, dar nu orice modificare în activitatea lor se încadrează în conceptul schimbării, pe care G. Rocher îl definește astfel: "Orice transformare observabilă în timp, care afectează nu doar provizoriu sau efemer structura sau funcționarea organizării sociale a unei colectivități date și care modifică cursul istoriei acesteia".

Transformările importante pătrund în memoria colectivă și, într-o formă sistematică, devin obiect al istoriei.

Nevoia de a pătrunde mecanismele schimbării, nu numai trecutul, a incitat spiritul uman spre trecerea de la conștientizare, la cunoașterea sociologică a acesteia, în complexitatea ei. De la apariția operelor dedicate de A. Comte dinamicii sociale, spre mijlocul secolului XIX, se afirmă preocupările pentru cunoașterea sensului schimbărilor sociale. Fondatorul sociologiei analizează cele trei stadii ale societății și gândirii occidentale, ideea de progres și rolul societății industriale. În ultimele decenii a avut loc o acțiune cuprinzătoare de clasificare conceptuală a noțiunii de schimbare. În *Tratatul de sociologie*, coordonat de R. Boudon se enumeră progresele realizate în acest scop în domeniul metodologic, terminologic și epistemologic, concretizate în: "... dis-

tincția de prea multe ori neglijată, dintre "tendințe masive" și forțe discrete", dintre schimbare globală și schimbare locală, dintre fenomene macro și microsociologice; ... plasarea schimbării sociale în cadrul sociologiei acțiunii; ... (observarea modului) în care factorii, actorii sociali, efectele, altfel spus condițiile, agenții și consecințele pot să se ordoneze"...

Economia, componentă importantă a fenomenelor macro-sociale din țara noastră, prezintă particularități în evoluție și analiză, dar rămâne subordonată sensului schimbărilor întregului. Modernizarea economiei implică ținte ale transformărilor în ansamblul social într-o perioadă dată. Totuși conținutul acestei noțiuni, apărute în limbaj de secole, necesită unele precizări. Principalele sale înțelesuri au apărut și se dezvoltă pe fondul originar al cuvântului latin "modo" și semnifică ceva recent, nou, dar și rezultat al schimbării, al depășirii tradiției, al transformărilor radicale, al reformelor.

Modernizarea cuprinde în sfera sa creșterea economică, cu componenta ei creșterea nivelului de trai, industrializarea, dezvoltarea științei și tehnologiei, a învățământului și stării de sănătate, desfășurată în condițiile pieței libere, ale funcționării instituțiilor democratice și garantării drepturilor omului.

Procesul de modernizare economică tinde spre anumite obiective sau modele, de regulă îndeplinite în țările dezvoltate, mai mult sau mai puțin adecvate posibilităților unei societăți date, a căror realizare nu revine funcționării automate a unor mecanisme. Pe parcurs, datorită unor factori multipli, apar întârzieri, decalaje, în raport cu propriile opțiuni, cu diferențierea dificultăților pe regiuni sau în comparație cu alte țări. Industrializarea oferă exemple concludente de decalaje. Potrivit istoriei economice, etapa de decolare a industrializării, cum o numește W.W. Rostow, a avut loc în Anglia între 1783-1802, în Franța între 1830-1860 și în Belgia între

1833-1860.

În România, drama schimbărilor sociale declanșate odată cu al doilea război mondial, evaluată prin costurile decalajelor apărute, va continua să stânjenească modernizarea economiei românești.

2. O bifurcare ideologică semicentenară de la sensul schimbării (1938-1988)

Anul 1938 este o piatră de hotar în transformările sociale din țara noastră. El marchează inversarea cursului modernizării economiei în condiții de piață liberă, spre opusul său, dictatura aservită unei ideologii a violenței. Schimbările declanșate au fost amănunțite, ritmate de cinci dictaturi. Procesul a început cu dictatura lui Carol al doilea, o dată cu intrarea în vigoare a Constituției din 1938 care-i poartă numele. După abdicarea lui, s-a instituit puterea legionară, intrată în istorie ca dictatura asasinatelor, până la eșecul "rebeliunii" în 1941, când întreaga putere și-a asumat-o I. Antonescu, până în 1944. La încheierea armistițiului cu Uniunea Sovietică, puterea de fapt a revenit Armatei sovietice de ocupație, exercitată în regim de comandă și control până la semnarea tratatului de pace (dictatura ocupației armate). În acest răstimp, sub acoperirea autorităților militare de aplicare a armistițiului s-au pregătit condițiile pentru instaurarea dictaturii partidului unic de ideologie comunistă, exponentul celei mai lungi și devastatoare dictaturi din istoria modernă a țării, încheiată prin abolirea constituției ceaușiste, în decembrie 1989.

Obiectivele schimbărilor în România, în perioada 1938-1989, izvorau din ideologia totalitară, cu nuanțe național-socialiste germane până în 1944 și comuniste după această dată. Deși țintele politice clamate patriotard până la încheierea armistițiului erau altele (reîntregirea

DECALAJE ÎN MODERNIZAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

țării și cruciada antibolșevică), întreaga economie românească a fost subordonată pregătirii și participării la războiul pentru instituirea "noii ordini mondiale" naziste, sub dominație ariană. Apoi, economia de comandă comunistă a rămas consacrată, timp de peste patru decenii, câștigării competiției în războiul rece, condusă din Moscova, în cadrul pieței captive CAER, prin complexul militar-industrial și Tratatul de la Varșovia.

Particularitățile totalitarismului nu se limitează la aceste orientări. Structurile social-economice de sprijin folosite de cele două forme de dictatură au fost diferite. În etapa 1938-1944 s-a conservat, într-o anumită măsură, structura întreprinderilor private industriale și comerciale, pentru alimentarea mașinii de război, precum și gospodăria țărănească proprietară a pământului în exploatare. În schimb, intervenția statului totalitar în economie n-a avut nici o limită, mai ales după generalizarea stării de război.

În acest mod s-a produs ruptura de durată dintre administrarea activității economice în sistem cvasi-militar pe de o parte și mecanismele pieței pe o altă parte, a căror acțiune a fost sterilizată. O dată cu trecerea la comunism, după o scurtă tolerare a proprietății private și a instituțiilor pieței, a avut loc naționalizarea de anvergură a societăților industriale și comerciale în 1948 și colectivizarea forțată a agriculturii, încheiată în 1962.

S-a creat astfel o nouă structură, a societății fără clase, s-a constituit proprietatea de stat și colectivistă, suport al comenzii economice prin plan centralizat și al consolidării puterii clasei politice a nomenclaturii și activiștilor de partid și de stat.

Tot așa de importantă este conjugarea aportului celor două forme ale totalitarismului pentru lichidarea clasei politice predictatoriale, ale cărei urmări le vom resimți până la maturizarea societății civile.

Într-adevăr, dictaturile personale

ale lui Carol II și Antonescu au lichidat de drept și de fapt partidele politice, slăbind până la anihilare clasa politică formată în spiritul democrației și pieței libere, precum și posibilitățile de reînnoire a acesteia prin formarea tineretului.

Mai mult, s-a erodat puterea de rezistență la dictatură a supraviețuitorilor și ca atare, s-a redus capacitatea de imagineare a unor alternative sustenabile în perioadele cu anumite șanse, foarte limitate de altfel, de elasticizare a rigidității regimurilor autoritare, cum a fost cazul alegerilor din 1946 și perioada destalinizării.

După capitularea armatelor "noii ordini" a "soluțiilor finale" "eugeniei", încercările de a folosi victoria pentru reînnoirea firului democrației politice și economice au eșuat. Fantomaticele guverne de scurtă durată de după 1944 n-au putut ține piept pregătirii alegerilor acoperite de organele de ocupație sovietică. În 1946 s-a legalizat dominația comunistă, convenită de fapt încă de la Yalta.

Ceea ce Carol II și Antonescu au început, dictatura comunistă a desăvârșit, prin lichidarea fizică a clasei politice și a autorilor tentativelor de dizidență sau "revizionism" doctrinar.

Îndepărtarea României de țintele modernizării nu s-a datorat numai schimbărilor structurale social-economice ci și costurilor promovării obiectivelor totalitarismului.

Pierderile de avuție națională provocate de acest curs politic au fost considerabile. Această politică a fost însoțită de pierderi de valori materiale, morale, culturale, de întreprinzători și de inițiative, de pierderi de vieți omenești în război și de acțiuni represive. La acestea s-au adăugat exploatarea sălbatică a resurselor naturale și în special a țiteiului, mai ales din 1939 când Germania a început războiul și din 1944 pentru Uniunea Sovietică. Aceasta din urmă a beneficiat de transferuri de venituri nerambursabile de 2-3 miliarde de dolari, în loc de 300 milioane dolari, cât

prevedea armistițiul.

Efectele integrării social-economice a României în ideologia totalitarismului au dus la creșteri mari ale decalajelor în procesul de dezvoltare, cuantificate prin indicatori relevanți. Semnificativă este evaluarea comparată a produsului intern brut în 20 de țări europene în anii 1938 și 1988 exprimată prin ranguri pe o scală de la 1 la 20 și prin decalaje în funcție de România luată ca unitate, așa cum rezultă din tabelul nr. 1.

Într-o jumătate de secol, România a rămas pe ultimul loc în rândul celor 20 de țări europene analizate. Distanța care ne despărțea de nivelul produsului intern brut cel mai ridicat (realizat de Anglia în 1938) s-a mărit de peste două ori în 1988 (cel realizat în Elveția fiind în acest an cel de referință) (rangul I).

Toate țările occidentale din eșantion au înregistrat creșteri substanțiale ale PIB, inclusiv cele învinse în ultimul război sau cu regim autoritar corporatist, cum este

cazul Spaniei. O anumită înrăutățire a rangurilor și decalajelor a avut loc în acest interval de timp și în alte țări din lagărul sovietic cuprinse în eșantion (Cehoslovacia, Polonia, Ungaria), cu excepția Bulgariei, care a stagnat.

Pentru România, aceste evaluări pot fi contestate cu argumentul creșterii producției industriale. Într-adevăr în cea mai mare parte a acestui interval creșterea producției industriale a fost spectaculoasă mai ales în anii '70. Față de 1950 producția industrială a crescut în 1980 de 46 ori.

În 1970 producția acestei ramuri a crescut de 11 ori pentru ca să se tripleze în 1980 față de același an de referință. Ritmurile medii anuale de creștere au fost de 12,9% între 1971-1975 și de 9,5 % între 1976-80.

Creșterea producției globale industriale, care cumulează valoarea produselor intermediare în fiecare din treptele de prelucrare, nu este un indicator relevant pentru calitatea dezvoltării.

Tabelul nr. 1. Ierarhizarea țărilor europene în funcție de PNB pe locuitor în anii 1938 și 1988, precum și decalajele existente³

Țara	1938		1988	
	Rang (România = 1,00)	Decalaje	Rang (România = 1,00)	Decalaje
Regatul unit*	1	6,00	12	7,25
Suedia	2-3	5,82	3	10,85
Elveția	2-3	5,82	1	15,44
Germania**	4	5,36	5	10,50
Olanda	5	5,14	10	8,23
Danemarca	6	5,05	6	10,46
Belgia-Luxemburg	7	4,52	9	8,24
Norvegia	8	4,00	2	11,34
Irlanda	9	3,94	14	4,24
Franta	10	3,76	7	9,11
Austria	11-12	2,87	8	8,81
Finlanda	11-12	2,87	4	10,54
Cehoslovacia	13	2,76	15	2,24
Italia	14	2,02	11	7,55
Ungaria	15	1,81	17	1,39
Polonia	16	1,65	19	1,05

DECALAJE ÎN MODERNIZAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Spania	17	1,28	13	4,38
Bulgaria	18	1,10	18	1,24
Iugoslavia	19	1,08	16	1,52
România	20	1,00	20	1,00

* Pentru anul 1938, Marea Britanie;

** Pentru anul 1988, exclusiv RDG.

Sursa: Pentru anul 1938: *Economic Survey of Europe in 1948*. Genève 1949, p. 235.

În cazul României, datele au fost calculate de către specialiști în domeniul istoriei economiei naționale din cadrul IEN.

Pentru anul 1988, datele provin de la Comisia Națională pentru Statistică.

De asemenea ponderea disproporționat de mare a producției industriale în structura economiei naționale, rezultată din altfel de ritmuri de creștere este generatoare de distorsiuni economice. În comparație cu țările din eșantion, producția industrială românească pe locuitor înregistrează la rândul ei decalaje.

Analiza concludentă a dezvoltării industriei urmărește evoluția industrializării, ca proces semnificativ al modernizării economiei unei țări. De o credibilitate aparte pentru evaluări în domeniu se bucură contribuțiile lui W.W. Rostow la definirea etapelor industrializării, în număr de cinci.

Primele două, pregătitoare, sunt urmate de cea ce autorul numește decolarea procesului, apoi de maturizarea și de încheierea lui. Ultima se definește prin asigurarea cererii agregate printr-o producție industrială de masă, destinată consumului.

Pornind de la criteriul producției de consum de masă, de data aceasta în raport de echilibru cu producția bunurilor de capital, Virgil Madgearu evaluează stadiul industrializării în România în anii 1937-1940 și ajunge la concluzia că acest proces nu s-a încheiat. "În sfârșit", scria Madgearu, "faptul relevat mai înainte, că pentru numeroase bunuri de consum nevoile sunt acoperite de producția meseriilor, industriei casnice și a unor industrii agricole anexe, nefinregistrate în statistica industriei mari de transformare, întărește concluzia că raportul aproape 1:1 dintre cele două grupe de industrii, nu poate fi inter-

pretat ca o dovadă că România s-ar afla în ultimul stadiu de industrializare.

Istoria industrializării omenirii ne arată că în asemenea situații se află în genere numai acele state care au intrat în procesul de industrializare în faza întâi și a doua, deci, între anii 1770 și 1860".

De la caracterizarea acestei perioade și până la colapsul economiei de comandă, performanțele industrializării s-au înrăutățit. În anul 1989 ponderea bunurilor de consum în producția marfă a industriei era de 27,5%, iar produsele intermediare reprezentau 72,5% din total.

Acești indicatori atestă îndepărtarea de încheierea industrializării. Adăugând la acest fenomen structura distorsionată a economiei naționale pe cele trei sectoare, primar, secundar și terțiar, aportul redus în valoarea adăugată al industriei precum și alte necorelări, se conturează mai clar dimensiunile decalajelor economiei noastre în raport cu performanțele.

3. Un modul condensat al schimbărilor: trecerea la economia de piață

Sensul schimbării după prăbușirea sistemului comunist, l-a constituit tranziția la democrația politică și economică, cu opțiuni polarizate de la început la obiective ferme. Sociologul Ralf Dahrendorf consideră drept elemente cheie ale transformărilor, instituțiile publice și statul de drept, economia de piață și reconstituirea societății civile. Pentru realizarea fiecăreia dintre aceste ținte sunt necesare reforme radicale în toate domeniile vieții sociale și economice. Reducerea decalajelor, mai

ales în economie, nu se poate aborda direct, ci prin crearea condițiilor juridice și funcționale necesare intrării în acțiune a mecanismelor pieței. Fiecare din aceste transformări necesită un anumit timp.

De aici se desprinde cea de a doua caracteristică majoră a reducerii decalajelor și anume concentrarea acțiunilor de reformă în anumite sectoare. Analizând acest lucru, Jaques Rupnik constată: "Obstacolul major de care se lovesc noile democrații din Est ține... de decalajul în accelerarea timpului politic și lentoarea timpului economic. Pentru a organiza alegeri libere și a pune bazele unor instituții democratice sunt suficiente șase luni. Vor trebui, în cel mai bun caz, șase ani pentru restabilirea unei economii de piață și șaiszeci de ani pentru reconstruirea societății civile"¹.

Nu numai aceste opinii, dar și procesul tranziției din țările Central Europene au dovedit că reforma economică este condensată într-un interval scurt de timp, acolo unde există voință politică pentru trecerea la economia de piață.

Transformările legislative și instituționale de bază au început și în România într-un ritm alert, încă din decembrie 1989, odată cu abolirea constituției absolutismului puterii comuniste.

La scurt timp după alegerea Constituantei (1990) s-au adoptat primele legi privind reorganizarea sectorului de stat în regiile autonome și societăți comerciale, restituirea parțială a proprietăților colectivizate ale țăranilor și organizarea procesului de privatizare a societăților comerciale, organizarea activității bancare și a Băncii Naționale ca bancă centrală. Legiti-

marea lor ireversibilă s-a făcut prin Constituție (1991), care definește economia țării ca economie de piață.

Factori inerțiali, cu rădăcini adânci în structurile proprietății de stat, rămase intacte mai ales în industrie, și în mentalități, au făcut ca acest cadru juridic să nu devină un "aquis" al transformărilor o vreme îndelungată. Din 1992 își fac apariția decalajele în înfăptuirea reformelor. Din 1992, apar alarmante rămănceri în urmă în domeniul privatizării, demonopolizării industriei și agriculturii și liberalizării prețurilor. Timp de doi ani și jumătate de la adoptarea legii privatizării, s-au vândut active numai pentru două întreprinderi cu capital social de 8 miliarde lei. Până în 1995, capitalul întreprinderilor mari privatizate se ridică la 748 miliarde lei, dintr-un total de peste 30.000 miliarde lei, cât aparținea statului.

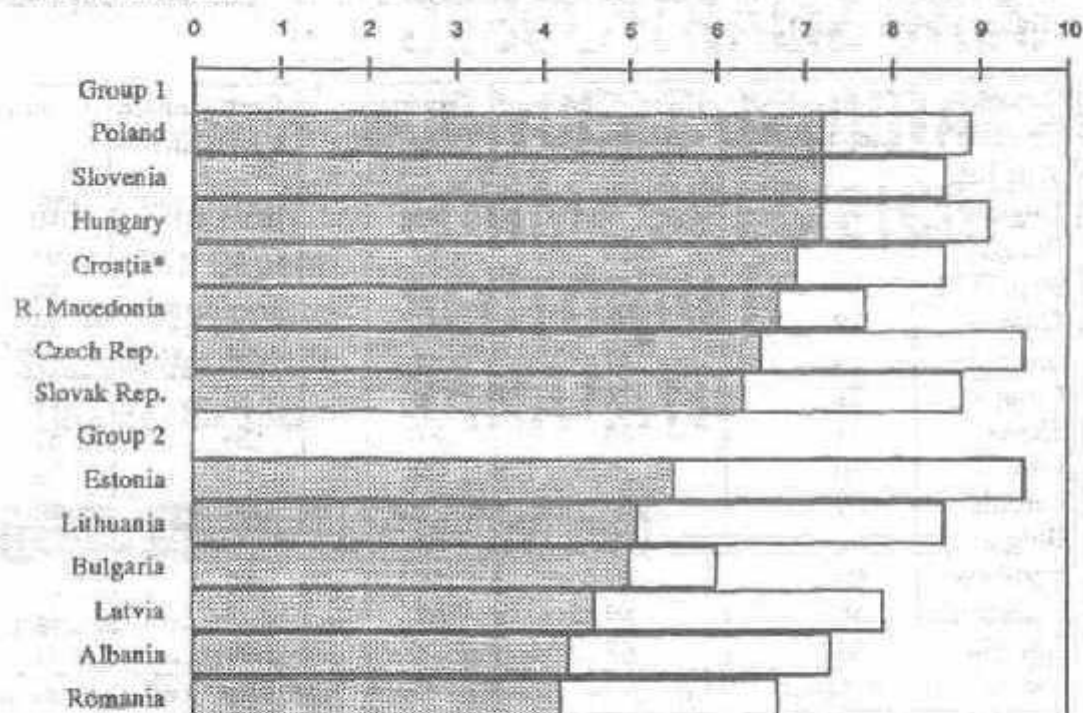
Transferul gratuit către populație a 30% din capitalul societăților comerciale, legiferat în 1990 s-a operaționalizat abia în 1996.

Statutul regiilor autonome, care dețin și azi circa 40% din proprietatea publică a rămas neatins până în 1998. Subvenționarea și controlul prețurilor pentru unele produse și servicii publice importante se menține și în prezent.

Ca urmare, stagnarea reformei în România face de multă vreme obiectul analizelor îngrijorătoare în mass-media, în cărți destinate tranziției în Europa Centrală și de Est și în rapoartele organismelor financiar-monetare internaționale, așa cum rezultă din graficul nr. 1 și tabelul nr. 2.

DECALAJE ÎN MODENIZAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Graficul nr. 1. Indicele gradului de liberalizare în două grupe de țări din Europa Centrală și de Est

Sursa: World Bank, World Development Report 1996, From Plan to Market

Notă: Indexul este o medie ponderată a estimărilor progresului liberalizării în perioada de tranziție 1989-1995, în interior (liberalizare prețuri, demonopolizare comerț), în exterior (eliminarea controlului și taxelor de export, cote și taxe moderate la import, convertibilitatea internă de cont curent a monedei naționale) și în promovarea firmelor noi (privatizare, dezvoltarea sectorului privat). Greutatea specifică a fiecăruia dintre cele trei componente este de 0,3; 0,3 și 0,4.

Estimările inițiale bazate pe informațiile Băncii Mondiale au fost revizuite în urma consultărilor cu specialiștii din țările analizate.

Rezultatele reformei în țara noastră, evident în urma unor evaluări aproximative exprimate geometric, sunt îngrijorătoare și departe de perspectiva reducerii decalajelor pe termen scurt. Din grupa a doua, din care facem parte, care cuprinde 6 țări europene cu un nivel de dezvoltare mai scăzut, diferența dintre indicele mediu al reformei în România (4,3 locul ultim) și cel din Estonia (5,7 primul loc) este de minus 1,4.

Exprimate cantitativ, acțiunile re-

formatoare de la noi reprezintă numai 75% din realizările Estoniei. În raport cu țara de pe primul loc din prima grupă, decalajul este cu mult mai mare (minus 3,0 iar indicele mediu al reformei reprezintă numai 59% din realizările Poloniei (indice 7,3).

Situația nu s-a schimbat prea mult în următorii doi ani. În cadrul aceluiași eșantion de 19 țări, țara noastră este pe locul antepenultim.

Decalajele specificate pe domenii ale reformei, prezintă următoarele niveluri:

Tabelul nr. 2. Progresul tranziției în țări Central și Est Europene angajate în reforme (în procente)

Europa Centrală și de Est.	Globalizarea pieței	Liberalizarea și restructurarea	Privatizarea financiară	Restructurare a legislativă	Reforma
Ungaria	83	78	85	83	89
Polonia	81	78	81	72	94
Rep. Cehă	80	78	85	67	89
Estonia	79	70	85	72	89
Slovenia	74	67	81	67	78
Croația	72	74	78	56	89
Slovacia	71	70	81	56	67
Lituania	70	70	70	61	78
Letonia	69	67	70	61	72
Bulgaria	62	67	63	50	67
România	60	67	56	50	67
Macedonia	56	59	67	44	44
Albania	54	67	59	39	44

Sursa: Studiul BERD asupra tranziției, pe baza cărora publicația "The Banker" a calculat indicatorii de ierarhizare.

Stagnarea reformei și menținerea decalajelor mari față de progresele realizate de majoritatea țărilor din zonă a necesitat relansarea, pentru a doua oară a schimbărilor social-economice din țară. În 1997, anul reînțepirii acestei acțiuni, costurile au fost ridicate. Produsul intern brut a

scăzut cu 6,6% față de anul anterior.

Trecerea la desfășurarea reformei în mod consecvent poate duce după un timp la realizarea concomitentă a creșterii economice de calitate și dezvoltarea umană.

Note și bibliografie

1. Rocher, G., 1970, *Introduction à la sociologie générale*, Ed. HMH, Le Seuil, Paris
2. Bourdon, R., 1997, *Tratat de sociologie*, Ed. Humanitas, București.
3. Ionete, C., 1993, *Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă*, Ed. Expert, București.
4. Madgearu, V., 1995, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Editura Științifică, București, p. 135.
5. Rupnik, J., 1993, *L'autre Europe*, Ed. Odile Jacob, p. 405.